

KMP.573.23.2016.JJ

Raport
przedstawicieli Krajowego Mechanizmu Prewencji
z wizytacji Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Gostchorzy
(wyciąg)

1. Wstęp

Na podstawie artykułu 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przyjętego przez Zgromadzenie Ogólne Narodów Zjednoczonych w Nowym Jorku dnia 18 grudnia 2002 r. (Dz. U. z 2007 r. Nr 30, poz. 192), oraz działając na wniosek Rzecznika Praw Obywatelskich, w dniach 12-13 grudnia 2016 r. przedstawiciele Krajowego Mechanizmu Prewencji (zwanego dalej KMP) przeprowadzili wizytację Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Gostchorzy (zwanego dalej Ośrodkiem, MOW lub placówką). W skład zespołu wizytującego wchodził: dr Justyna Józwiak (socjolog, politolog w zakresie resocjalizacji), Rafał Kulas oraz Marcin Kusy (prawnicy).

Celem wizytacji zapobiegawczej przedstawicieli KMP było sprawdzenie sposobu przestrzegania praw nieletnich umieszczonych w Ośrodku, dokonanie oceny pod względem ich ochrony przed torturami oraz innym niehumanitarnym lub poniżającym traktowaniem albo karaniem, ze zwróceniem szczególnej uwagi na zagadnienie opieki psychiatrycznej wobec nieletnich umieszczonych w MOW.

W czasie wizytacji przedstawiciele KMP wykonali następujące czynności:

- przeprowadzili rozmowę z Janem Michalikiem – dyrektorem Ośrodka oraz innymi pracownikami, m.in. pedagogiem, psychologiem i dyrektorem ds. wychowawczych;
- dokonali oglądu pomieszczeń, z których mogą korzystać nieletni, w tym: pokoi, sal lekcyjnych, sanitariatów, jadalni, a także filii MOW w Siedlcach, w których mieści się grupa usamodzielnień;
- przeprowadzili rozmowy indywidualne z wybranymi nieletnimi,

- poddali analizie wybraną dokumentację dostępną na miejscu, w tym m.in. akta osobowe wychowanków, którzy byli hospitalizowani w szpitalu psychiatrycznym podczas pobytu w MOW.

Po zakończeniu wizytacji przeanalizowano wybraną dokumentację związaną z funkcjonowaniem Ośrodka.

W przedmiocie zainteresowania przedstawicieli KMP każdorazowo pozostają następujące zagadnienia: legalność pobytu, traktowanie, dyscyplinowanie, warunki bytowe, prawo do informacji, prawo do kontaktów ze światem zewnętrznym, prawo do ochrony zdrowia, oddziaływania kulturalno-oświatowe i terapeutyczne, prawo do praktyk religijnych, kwalifikacje personelu. W Raporcie opisano jedynie te obszary, które w ocenie przedstawicieli KMP wyróżniają placówkę na tle pozostałych oraz te, które wymagają poprawy. Raport zawiera także sygnalizowane problemy wymagające zmian o charakterze systemowym.

2. Charakterystyka placówki

Młodzieżowy Ośrodek Wychowawczy w Gostchorzy jest niepubliczną, całodobową i całoroczną placówką resocjalizacyjną dla chłopców w wieku 13 - 18 lat. Został założony w 2010 r. Organem prowadzącym Ośrodek jest osoba fizyczna - mgr Jan Michalik. Nadzór pedagogiczny nad działalnością dydaktyczno-wychowawczą w placówce sprawuje Mazowiecki Kurator Oświaty. Placówka przeznaczona jest dla 39 wychowanków.

W skład Ośrodka wchodzi:

- a) Gimnazjum Specjalne;
- b) Internat mieszczący się w budynku głównym MOW (Gostchorz 41, 08-112 Wiśniew) – przeznaczony dla 2 grup wychowawczych, z których każda liczy 12 wychowanków;
- c) Grupa Usamodzielnienia mieszcząca się w oddzielnym budynku (Gostchorz 53A, 08-112 Wiśniew) - przeznaczona dla 15 wychowanków;
- d) Grupa Usamodzielnienia mieszcząca się w wynajmowanym mieszkaniu na osiedlu bloków mieszkalnych w Siedlcach (ul. Nowy Świat 5/23, 08-110 Siedlce) – przeznaczona dla 10 podopiecznym.

W Ośrodku wyodrębniono grupy usamodzielnień, aby podkreślić ich szczególne znaczenie oraz nieco odmienny sposób funkcjonowania wychowanków, którzy do nich należą. Zadaniem tych grup jest m.in. umiejętność racjonalnego gospodarowania środkami

pieniężnymi, nauka oszczędzania, uczenie samodzielnego przygotowywania posiłków, nabycie umiejętności radzenia sobie w urzędach oraz innych instytucjach, nauka „poruszania się” i funkcjonowania na rynku pracy, nabycie umiejętności posługiwania się podstawowym sprzętem AGD, uczenie prawidłowego funkcjonowania w społeczeństwie oraz środowisku zbliżonym do rodziny, nauka radzenia sobie z sytuacjami trudnymi i rozwiązywania konfliktów.

Z informacji uzyskanych od dyrektora MOW wynika, że w trakcie budowy jest kolejny budynek internatu, sąsiadujący z grupą usamodzielnień. Ma on być zaopatrzony w windę i dostosowany do potrzeb osób z niepełnosprawnościami, gdyż planowane jest zatrudnianie takich osób lub stworzenie im warunków do odbywania wolontariatu.

3. Problemy systemowe

Z poczynionych w trakcie wizytacji ustaleń wynika, że system monitoringu wizyjnego obejmuje teren zewnętrzny oraz wewnętrzny placówki, w tym kamery zainstalowane są w 5 sypialniach wychowanków w budynku głównym Ośrodka.

Kwestia stosowania monitoringu w młodzieżowych ośrodkach wychowawczych, w związku z jej pominięciem w przepisach regulujących funkcjonowanie tych placówek, od kilku lat pozostaje w zainteresowaniu Rzecznika Praw Obywatelskich, który już w 2010 r. skierował wystąpienie generalne do Ministra Edukacji Narodowej w sprawie monitorowania szkół i placówek oświatowych (m.in. ośrodków wychowawczych i socjoterapii). Wskazywał wówczas, że monitorowanie szkół i placówek oświatowych może stanowić formę ingerencji w prywatność uczniów, nauczycieli oraz innych osób znajdujących się na terenie obserwowanego budynku. Dla legalności tego rodzaju kontroli istotne jest jednak, żeby ograniczenie to spełniało przesłanki określone w art. 31 ust. 3 Konstytucji, w tym wymóg ustawowej formy ograniczenia. Rzecznik Praw Obywatelskich zauważył, że żaden przepis rangi ustawowej nie upoważnił organów prowadzących do instalowania kamer monitorujących na terenie szkół i placówek oświatowych. Regulacji na gruncie ustawowym wymaga jednak nie tylko samo uprawnienie do instalowania na te renie szkół i placówek oświatowych sieci monitoringu wizyjnego, ale także sprecyzowanie zasad i celów montowania kamer, sposób postępowania ze zgromadzonymi w ten sposób danymi, w tym zasady dostępu do nagrań z kamer monitorujących oraz zabezpieczenia danych, a także ewentualne wymagania odnośnie do oznaczenia terenu monitorowanego.

W związku z powyższym Rzecznik Praw Obywatelskich uznał za zasadne dokonanie zmian aktualnie obowiązujących regulacji, aby ograniczyć możliwość instalowania kamer monitorujących w szkołach i placówkach oświatowych do miejsc wyraźnie wskazanych w przepisach prawa. Nie ulega także wątpliwości, że możliwość instalowania na terenie szkół sieci monitoringu wizyjnego powinna wynikać z przepisów rangi ustawowej, a ewentualne upoważnienie do wydania aktu wykonawczego musi być zgodne z wymaganiami, o których mówi przepis art. 92 ust. 1 Konstytucji. Do chwili obecnej takie unormowania nie zostały wprowadzone. Omawianą kwestię należy uznać za problem systemowy, który jest w dalszym ciągu monitorowany przez Rzecznika Praw Obywatelskich.

4. Mocne strony i dobre praktyki

Na uwagę zasługuje bogata oferta resocjalizacyjna dla nieletnich. W sposób szczególny kładziony jest nacisk na wyrobienie u młodzieży nawyku aktywnego spędzania czasu wolnego. W Ośrodku funkcjonuje aż 17 sekcji zainteresowań: ogólnorozwojowa, filmowa, pływacka, jazdy konnej, kajakarska, tenisa stołowego, koszykówki ulicznej, piłki nożnej, turystyki rowerowej, bilardowa, strzelectwa sportowego, „na szkle malowane” (prace techniką witrażową), ekspresji wokalne, historyczno-patriotyczna, kulinarna, majsterkowania, filmowa, informatyczna. Duży nacisk kładziony jest na sport. W ramach sekcji prowadzone są zajęcia sportowe na kompleksie boisk znajdującym się na terenie Ośrodka, profesjonalnej siłowni z certyfikowanym sprzętem, boisku typu Orlik, hali sportowej oraz w klubie sztuk walki GLADIATOR w Siedlcach. W ocenie personelu MOW, sport w procesie resocjalizacji, podobnie jak wychowanie, odgrywa ogromną rolę. Kształtuje umiejętności podporządkowania się, współdziałania i pracy w zespole. Zaangażowanie pracowników, ich pomysłowość oraz zapewnienie odpowiednich warunków wskazuje, że wszechstronny rozwój podopiecznych jest niewątpliwie priorytetem w działaniach personelu.

Ważnym aspektem pracy resocjalizacyjnej w wizytowanym Ośrodku jest również angażowanie wychowanków w wolontariat. Organizowane są wyjazdy do świetlicy socjoterapeutycznej w Siedlcach, gdzie nieletni bawią się z dziećmi, pomagają im odrabiać lekcje, organizują czas wolny. Wychowankowie wraz z wychowawcami pomagają również działającej w pobliżu zawodowej, specjalistycznej rodzinie zastępczej.

W ramach spotkań wychowankowie zabierają dzieci na spacer, grają w piłkę, bawią się na placu zabaw i starają się jak najlepiej opiekować podopiecznymi rodziny. Ponadto wychowankowie biorą udział w różnego rodzaju akcjach charytatywnych i zbiórkach m.in. zbiórka żywności czy w Wielkiej Orkiestrze Świątecznej Pomocy. Odwiedzają także podopiecznych Domu Pomocy Społecznej nad Stawami w Siedlcach.

5. Obszary wymagające poprawy

Na tablicy ogłoszeń znajdują się adresy oraz telefony instytucji stojących na straży praw obywatelskich m.in. do: Rzecznika Praw Dziecka, Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka, Sądu Rejonowego w Siedlcach. Pracownicy KMP zalecają także umieszczenie w ogólnodostępnym miejscu adresu Rzecznika Praw Obywatelskich (wraz z podaniem bezpłatnej infolinii 0 800 676 676), do którego nieletni lub ich rodziny mogą się zwrócić w przypadku naruszenia ich praw.

6. Opieka psychiatryczna

W Ośrodku nie ma zatrudnionej pielęgniarki, wychowankowie korzystają z opieki lekarskiej i pielęgniarskiej w Przychodni Lekarskiej NZOZ w Wiśniewie. Personel Ośrodka wskazywał na utrudniony dostęp do lekarza psychiatry. W Siedlcach terminy oczekiwania na wizytę u lekarza specjalisty z zakresu psychiatrii dzieci i młodzieży (jest tylko 1 lekarz o takiej specjalizacji w Siedlcach) są bardzo odległe, nawet kilkumiesięczne (do 8 miesięcy). Od roku szkolnego 2015/16 wychowankowie Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Gostchorzy w ramach konsultacji psychiatrycznych korzystają z opieki Poradni Opieki Psychiatrycznej dla Dzieci i Młodzieży w Lublinie. Ośrodek współpracuje tam z lekarzem psychiatrą, specjalistą z zakresu psychiatrii dzieci i młodzieży. Każda wizyta ustalana jest co dwa lub trzy miesiące. Liczba miejsc do lekarza specjalisty jest zazwyczaj ograniczona (najczęściej od 2 do 4 miejsc). Jeśli jest więcej wychowanków wymagających konsultacji, to terminy są bardzo długie ok. 5 miesięcy. Lekarz zobowiązany jest w pierwszej kolejności przyjąć pacjentów ze swojego regionu, następnie wychowanków Ośrodka.

Organizując pomoc psychiatryczną Zespół wychowawczy w MOW analizuje dokumentację wychowanków. W trakcie wizyt/konsultacji zawsze obecny jest psycholog oraz wychowawca. Wizytę/konsultację wychowanka poprzedza wywiad/rozmowa przeprowadzona przez psychiatrę z psychologiem lub wychowawcą Ośrodka na temat

samopoczucia, funkcjonowania wychowanka w placówce. Po zakończonej wizycie zalecenia od lekarza psychiatry są przekazywane dyrektorowi ds. wychowawczych oraz zespołowi wychowawczemu. Przepisane leki psychotropowe są wydawane wyłącznie przez wychowawcę pełniącego dyżur. Każdorazowo wydanie leku zostaje odnotowane w dokumentacji i potwierdzone podpisem wychowawcy.

Praca z wychowankami uzależnionymi od alkoholu lub środków psychoaktywnych w Ośrodku polega głównie na nauce alternatywnych form spędzania czasu. Ośrodek współpracuje ze:

- Stowarzyszeniem Na Rzecz Osób Dotkniętych Chorobą Alkoholową, Narkomanią i Hazardem „SZANSA”, które niesie pomoc nie tylko osobom chorym na alkoholizm, narkomanię, hazard ale także i ich rodzinom, współuzależnionym i dotkniętym przemocą fizyczną i psychiczną.
- Poradnią Profilaktyczno-Rehabilitacyjną dla Osób Uzależnionych i Współuzależnionych NZOZ działającą pod patronatem Siedleckiego Stowarzyszenia na Rzecz Osób Uzależnionych „Powrót z U”.

Ponadto wychowankowie MOW wymagający pobytu w szpitalu psychiatrycznym umieszczani są w Instytucie Psychiatrii i Neurologii w Warszawie przy ul. Sobieskiego, a także Oddziale Psychiatrycznym dla Dzieci i Młodzieży w Józefowie (Mazowieckie Centrum Neuropsychiatrii w Zagórzcu).

W dokumentacji nieletnich, prowadzonej w Ośrodku, znajdują się oświadczenia, w których podpisujący potwierdza, iż jest rodzicem/opiekunem prawnym nieletniego i wyraża zgodę na badania specjalistyczne oraz w warunkach szpitalnych dziecka/podopiecznego, wykonywane na prośbę Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Gostchorzy, oraz, że wyraża zgodę na przeprowadzenie badań w Poradni Psychologiczno-Pedagogicznej oraz Poradni Zdrowia Psychicznego, z udziałem nieletniego, w celach opiniotwórczych.

W dniu wizytacji przedstawiciele KMP zapoznali się z trzema przypadkami wychowanków wymagających opieki psychiatrycznej. Analiza tych przypadków pozwoliła ujawnić następujące problemy:

- 1) Odmowa przyjęcia przez szpital psychiatryczny nieletniego uzależnionego od heroiny, wykazującego silne objawy odstawienia (zgodnie z opinią lekarza konsultującego nieletniego w izbie przyjęć: brak przeciwwskazań do umieszczenia w szpitalu psychiatrycznym);

- 2) Trudności w znalezieniu ośrodka leczenia uzależnień dla nieletniego wyznania muzułmańskiego: ośrodki, w których było wolne miejsce oparte były na wierze chrześcijańskiej i nie zgadzały się na przyjęcie nieletniego innej wiary;
- 3) Długie oczekiwanie na decyzję sądu w przypadku złożenia wniosku przez dyrektora MOW w sprawie zastosowania wobec nieletniego środka leczniczego w postaci umieszczenia w szpitalu psychiatrycznym;
- 4) Trudności w zapewnieniu systematycznej profesjonalnej terapii psychologicznej ukierunkowanej na uzyskanie zmiany;

7. Zalecenia

Na podstawie art. 19 *Protokołu fakultatywnego do Konwencji w sprawie zakazu stosowania tortur oraz innego okrutnego, niehumanitarnego lub poniżającego traktowania albo karania*, przedstawiciele KMP zalecają Dyrektorowi Młodzieżowego Ośrodka Wychowawczego w Gostchorzy:

- 1) umieszczenie w ogólnodostępnym miejscu adresu Rzecznika Praw Obywatelskich wraz z numerami bezpłatnej infolinii.